

Rekomendacijos vadovėlių autoriams ir vertintojams: kaip integruoti medijų ir informacinį raštingumą vadovėliuose

Medijų ir informacinio raštingumo (toliau – MIR) ugdymo problematika bendrajame ugdyme nėra naujas reiškinys, atsiradęs tik pastaruoju metu. Sparčiai plėtojantis informacinėms technologijoms ir didėjant įvairios informacijos srautams, suprasta, jog būtina ugdyti medijų ir informacinį raštingumą. Tad jau 2007 metais Jungtinių Tautų švietimo, mokslo ir kultūros organizacijos (UNESCO) Paryžiaus darbotvarkėje paskelbta 12 punktų medijų raštingumo ugdymui stiprinti.

Šia darbotvarke sukviestos visos Europos šalys partnerės, kad susitartų dėl MIR ugdymo ir imtųsi veiksmų jį įgyvendinti visose ugdymo pakopose. Paryžiaus darbotvarkėje nurodyta, jog šalims privalu peržiūrėti savo ugdymo programas ir įtraukti medijų raštingumo ugdymą, parengti tinkamą mokomąją medžiagą mokiniams, integruoti medijų raštingumą rengiant mokytojus, informuoti ne tik visų lygmenų švietimo vadovus apie medijų raštingumo ugdymą, bet ir įtraukti visas suinteresuotąsias šalis¹. Šiuo ir vėlesniais dokumentais UNESCO apibrėžė medijų raštingumo ugdymo tikslus, turinį ir numatė priemones kaip įgyvendinti jį ugdymo procese.

Galutinis MIR tikslas – suteikti žmonėms galimybę naudotis visuotinėmis Žmogaus teisėmis ir pagrindinėmis laisvėmis, tokiomis kaip nuomonės ir saviraiškos laisvė, taip pat ieškoti, perduoti ir gauti informaciją, efektyviausiu, įtraukiančiu, etišku ir prasmingu visiems žmonėms, būdu (Global media and information literacy: assessment framework, 2013).

Informacijos prieinamumas šiandien sudaro prielaidas žmogui ne tik tapti medijų kūrėju, bet ir nuolatiniu naudotoju, kurį pasiekia ir nepatikima, nepatikrinta informacija, skleidžiama įvairiais politiniais, verslo ir net nusikalstamos veikos tikslais. Tad šiame kontekste kritinio mąstymo stiprinimas, naujienos identifikavimas bei gebėjimas komunikuoti, skleisti patikimą, etišką informaciją, išliko svarbiu uždaviniu ugdant medijų raštingumą mokykloje, kuris neatsiejamas nuo atsakomybės už skleidžiamo turinio viešojoje erdvėje kokybės bei pagarbos žmogaus teisėms problematikos. Svarbu atkreipti dėmesį, kad didėjant informacijos prieinamumui, didėja ir piliečių įsitraukimas į valstybės visuomeninį ir politinį gyvenimą, tad vėl aktualus tampa piliečių gebėjimas atpažinti neteisingą, manipuliatyvią informaciją bei priimti teisingus sprendimus, kad nebūtų daroma žala visuomenei, todėl pilietiškumo ugdymas informacinių karų kontekste tampa tiesiog būtinas.

¹Paris Agenda or 12 Recommendations for Media Education (žr. https://www.unesco.lt/images/stories/articles_files/Paris_Agenda_2007.pdf).

Medijų ir informacinio raštingumo kompetencijos

Svarbu pažymėti, kad MIR samprata sieja įvairias raštingumo rūšis, iš kurių svarbiausios – medijų ir informacinis raštingumas, pabrėžiant jaunų žmonių atsparumo dezinformacijai ugdymo svarbą ir technologinius gebėjimus pasiekti informaciją bei ja naudotis pasitelkus informacines technologijas. UNESCO išleistame leidinyje „Global media and information literacy assessment framework: country readiness and competencies“ (2013) paskelbtas medijų ir informacinio raštingumo kompetencijų aprašas, kurį sudaro trys pagrindiniai kompetencijų elementai ir jų dedamosios.

1. Besimokantysis atpažįsta poreikį, geba ieškoti, pasiekti ir naudoti informaciją bei medijų turinį. Šiam kompetencijų elementui priskiriami šie gebėjimai:

- nuspręsti ir įvardinti, kokio pobūdžio ir apimties informacija ar medijų turinys reikalingas, koku tikslu bus naudojamas;
- ieškoti ir rasti konkrečią reikalingą informaciją bei medijų turinį;
- veiksmingai ir etiškai pasiekti reikiamą informaciją ir medijų turinį (išmanyti autorių teises, jas gerbti ir saugoti, naudotis legaliais medijų prieinamumo kanalais);
- naudoti įvairius medijų ir informacijos teikėjus (ieško informacijos įvairiuose informacijos šaltiniuose (medijose, internete, bibliotekose, archyvuose, organizacijose, bendraujant ir kt.);
- naudotis ir laikinai saugoti informaciją ir medijų turinį, taikant įvairius metodus ir priemones.

2. Suvokia, vertina ir analizuoja informaciją ir medijų turinį:

- supranta medijų ir informacijos tiekėjų, institucijų vaidmenį, reikalingumą visuomenei;
- vertina nepriklausomos žiniasklaidos vaidmenį demokratinėje valstybėje (žodžio laisvę ir jos ribas, cenzūrą); suvokia žiniasklaidos, kaip verslo, specifiką; vertina medijų savininkų galimą įtaką turiniui;
- pritaiko bazinius kriterijus, kad įvertintų gautą informaciją bei jos šaltinius, medijų ir informacijos teikėjus (vertina informacijos, pateiktos įvairiais kanalais, kokybę, aktualumą, išbaigtumą, tikslumą, savalaikiškumą, patikimumą);
- vertina surinktos informacijos ir medijų turinio, jų šaltinių bei teikėjų autentiškumą (nustato skleidžiamos informacijos ar medijos turinio pirminį šaltinį (autorystę);
- palygina įvairių šaltinių pateikiamą informaciją (šalia įprastų naudoja papildomos informacijos šaltinius, juos tarpusavyje palygina);

- analizuoja informacijos ir medijų turinį (kritiškai vertina informacijos ir medijų turinio teikėjus; nustato skleidžiamos informacijos ar medijos turinio tikslą, tikslinę grupę, pagrindinę žinutę, gali įvardinti numanomą poveikį);

- sistemina ir grupuoja surinktą informaciją bei medijų turinį (renka, sistemina, apdoroja, atrenka, rikiuoja medžiagą pagal svarbą), perteikia informaciją.

3. Besimokantysis kuria, naudoja ir stebi informacijos bei medijų turinį:

- naudojasi medijų kūrėjų ir informacijos teikėjų suteikiamomis galimybėmis prisidėti prie kultūrų tarpusavio dialogo ir aktyvaus dalyvavimo demokratinuose procesuose skatinimo;

- sprendžia problemines situacijas bendravimo virtualioje erdvėje metu; pasitelkia socialinius ir kitus tinklus, kad dalyvautų visuomenės gyvenime, išreiškia asmeninį požiūrį ir nuostatas, įsitraukia veikti su interneto bendruomenėmis; geba išvengti žalingo turinio ir ryšių;

- stebi paties sukurtos ir išplatintos informacijos, medijų turinio poveikį;

- stebi ir gali įvardinti egzistuojančių medijų ir kitų informacijos teikėjų daromą poveikį sau bei visuomenei (atpažįsta ideologinės / propagandinės manipuliacijos mechanizmus ir jiems atsispiria, atpažįsta ir analizuoja stereotipus; žino, kokios asmens, bendraujančio su žurnalistu, teisės).

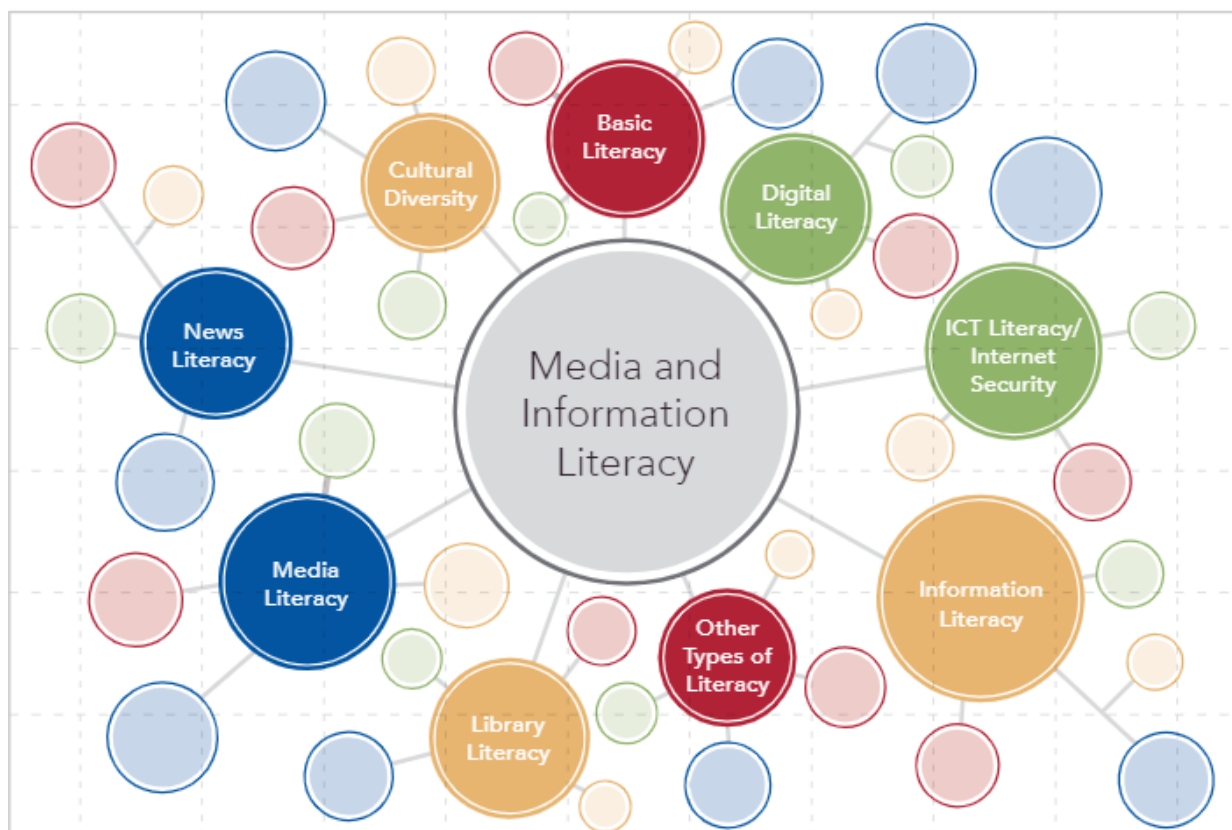
Medijų ir informacinio raštingumo sandara

Medijų ir informacinis raštingumas suprantamas kaip heterogeniška sistema, kurią sudaro: skaitmeninis, naujienų, žiniasklaidos, kompiuterinis ir saugumo internete, kultūrinės įvairovės, bibliotekinis raštingumas; kitos rūšys ir apskritai – bendras asmens raštingumas.

Pirmame paveikslėlyje vaizduojamos medijų ir informacinio raštingumo sąsajos su kitomis raštingumo rūšimis, pateiktos jau minėtame leidinyje „Global media and information literacy assessment framework: country readiness and competencies“ (2013: 31). Tad matome, kad medijų ir informacinio raštingumo sandara nėra baigtinis rezultatas. Tai nuolat kintanti ir atnaujinama sritis. Pastaraisiais metais šio raštingumo samprata pasipildė dar ir kibernetiniu saugumu.

1 paveikslas

Medijų ir informacinio raštingumo sąsajos su kitais dalykais

Keli patarimai ir rekomendacijos vadovėlių ir mokymo priemonių autoriams bei vertintojams

Medijų ir skaitmeninio raštingumo gebėjimai, tokie kaip kritinis mąstymas, gali būti ugdomi įvairių dalykų vadovėliuose ir juos papildančiose mokymo priemonėse, pateikiant žiniasklaidos, socialinių tinklų, kitos informacijos šaltinių, tekstų pavyzdžių, o šalia parengiant užduočių, kuriomis skatinamas kritinis mąstymas, siekiant pasirinkti ir įvertinti informacijos šaltinio patikimumą. Pavyzdžiui, rengiant užduotį aukštesniųjų gebėjimų mokiniams, galima paprašyti nurodyti 2–3 požymius, kurie leistų patikrinti pateiktos informacijos patikimumą ir ar tokių požymių yra pateiktame tekste. Šiuos požymius galima pasirinkti iš pateikto MIR kompetencijų aprašo. Žemesniųjų gebėjimų arba žemesniųjų klasių mokiniams šalia šaltinio galima pateikti kelis požymius, paprašyti, kad pateiktame šaltinyje rastų ir argumentuotai paaiškintų savo pasirinkimą.

Pateikiamomis užduotimis derėtų sudaryti galimybę mokiniams savarankiškai rasti ir pasirinkti reikalingą informaciją, tokiu būdu ugdant pažinimo kompetenciją. Pavyzdžiui, analizuojant temą pateikti medijose skelbiamų tekstų. Užduotyse svarbu sudaryti galimybę

mokiniais surasti papildomos arba alternatyvios informacijos pateikta tema, tuo pačiu stiprinant informacinio raštingumo gebėjimus ir paprašyti jų, kad rastų papildomų faktų arba naujų argumentų, gal net kontrargumentų, kurie papildytų pateiktą šaltinį ir leistų susidaryti visapusiškesnę nuomonę aptariama tema. Tokiu būdu mokiniai būtų skatinami ugdytis informacijos paieškos, kritinio mąstymo gebėjimus.

Tekstai ir užduotys turėtų skatinti ir skleisti/padėti ugdyti mokinių kūrybiškumą, kuriant ar perkuriant informacijos/informacinius tekstus, jais atsakingai dalijantis. Socialinių medijų tekstas ir jo kūrimas – šiandienos žmogaus kasdienybė. Šio teksto specifinis žanras leidžia reikštis kiekvieno žmogaus kūrybiniais gebėjimams, o savo esme yra labai demokratiškas, todėl, ugdant komunikacijos kompetenciją, svarbu sudaryti galimybes skleisti kūrybiškumui, jo nevaržant griežtais reikalavimais, o išsaugant svarbiausius etinius komunikacijos principus ir kalbos kultūros reikalavimus viešojoje erdvėje. Rekomenduotina, kaip įmanoma labiau įtraukti mokinius kurti socialinių medijų tekstus, pavyzdžiui, skiriant užduočių sukurti trumpų, aiškių, įtraukiančių tekstų, viešinančių ar pristatančių nagrinėjamą temą, o aukštesniųjų gebėjimų mokiniams galima skirti užduotį reflektuoti asmeninę mokymosi patirtį socialinėse medijose vienu ar kitu klausimu.

Dar viena tema, į kurią derėtų atkreipti dėmesį vadovėliuose ir juos papildančiose mokymo priemonėse, tai gebėjimo stebėti sukurto socialinių medijų teksto „gyvenimą“ socialiniuose tinkluose stiprinimas. Skaitytojo grįžtamojo ryšio kritinis vertinimas, komentavimas ir, bendrąja prasme, savo reputacijos socialiniuose tinkluose kūrimas – svarbus gebėjimas kiekvienam socialinių medijų teksto kūrėjui ar platintojui. Šiuo tikslu galima pasiūlyti mokiniams įvairių atvejo tyrimo metodų, analizuojant savo vizualių ir rašytinių tekstų kelią socialiniuose tinkluose bei aptarti tinkamus ir netinkamus atvejus, siūlyti klausimų diskusijai apie savo reputacijos internete problematiką.

Medijų ir informacinio raštingumo ugdymo tematika plati, įvairi ir nuolat kintanti bei įtraukianti vis naujų galimybių susieti ją su visu ugdymo turiniu, visose ugdymo pakopose, nes tai leidžia kurti jaunam žmogui aktualų, šiuolaikišką ir patrauklų ugdymo turinį bei ugdytis visas Bendrosiose programose numatytas kompetencijas.

Salomėja Bitlieriūtė

Nacionalinė švietimo agentūra

Šaltiniai

United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization – UNESCO, *Paris Agenda or 12 recommendations for media education*, Paris 2007. Prieiga internete: https://www.unesco.lt/images/stories/articles_files/Paris_Agenda_2007.pdf (žiūrėta 2021 m. gegužės 13 d.).

Komunikacija ir informacija. Medijų ir informacinis raštingumas // Jungtinių Tautų švietimo, mokslo ir kultūros organizacija (www.unesco.lt). Prieiga internete: <https://unesco.lt/komunikacija-ir-informacija/mediju-ir-informacinis-rastingumas> (žiūrėta 2021 m. gegužės 13 d.).

Global Media and Information Literacy Assessment Framework: country readiness and competencies, Jungtinių Tautų švietimo, mokslo ir kultūros organizacija (UNESCO), 2013, p. 56–60. Prieiga internete: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000224655.page=52> (žiūrėta 2021 m. gegužės 13 d.).

Kompetencijų ir vaiko raidos aprašai. Versija 3.0 (žiūrėta 2021 m. balandžio 7 d.). Prieiga internete: <https://www.mokykla2030.lt/kompetenciju-raidos-apraso-rengeju-medziaga/> (žiūrėta 2021 m. gegužės 13 d.).

Medijų ir informacinis raštingumas. Skaitmeninė aplinka mokytojui „Ugdymo sodas“. Prieiga internete: <https://duomenys.ugdome.lt/?/mm/dry/med=2/821> (žiūrėta 2021 m. gegužės 13 d.).